

SAC-01-024

เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยกฎหมายการแข่งขันทางการค้าและการลดความยากจน

The Political Economy of Competition Law and Poverty Reduction

ธีวินท์ บุญบัณฑิต

Teewin Boonbandit

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Faculty of Economics, Chulalongkorn University

e-mail: teewinb@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาผลกระทบของกฎหมายการแข่งขันทางการค้าต่อการลดความยากจน และสาเหตุที่ผลดังกล่าวแตกต่างกันข้ามบริบทสถาบัน ด้วยวิธี Callaway-Sant'Anna Difference-in-Differences พร้อม Doubly Robust estimator จากข้อมูลแผง 179 ประเทศ ปี ค.ศ. 1970-2014 โดยวัดผลผ่านสัดส่วนรายได้รายควินไทล์และสัมประสิทธิ์จินี ซึ่งเป็นหลักฐานของช่องทางเชิงกระจายรายได้ที่เชื่อมโยงสู่การลดความยากจน มีใช้การวัดอัตราความยากจนโดยตรง ผลในภาพรวมไม่มีนัยสำคัญ แต่การวิเคราะห์กลุ่มย่อยแสดงรูปแบบสำคัญ ได้แก่ (1) ระดับรายได้ประเทศปรากฏเป็นตัวแปรกำกับ ที่มีอิทธิพลสูงสุดในข้อมูล (2) ผลกระจายรายได้ที่ดีขึ้นกระจุกตัวในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำ ขณะที่รายได้ปานกลางระดับล่างแทบไม่มีผล (3) กลุ่มรายได้ปานกลางระดับสูง (HighMid) แสดงสัญญาณ Regressive ต่อกลุ่มล่างสุดอย่างสม่ำเสมอ เรียกว่า HighMid Paradox และ (4) ผลดังกล่าวไม่สอดคล้องกับสมมติฐาน H2 ที่คาดว่าความเข้มแข็งขององค์กรกำกับดูแลจะส่งเสริมผลที่เอื้อประโยชน์ต่อคนยากจน โดยพบว่าความเข้มแข็งของกฎหมาย (de jure) เพียงลำพังไม่อาจเพียงพอหากไม่สามารถแปลงสู่การบังคับใช้โดยองค์กรกำกับดูแล (de facto) ที่มีผลต่อคนจนจริง

งานวิจัยใช้ประเทศไทยเป็นกรณีศึกษา ข้อสังเกตที่ปรากฏซ้ำจากกรณี True-DTAC, CP-Tesco และ Honda ถูกสังเคราะห์ขึ้นเป็นกรอบ Institutional Transmission Blockage (ITB) ซึ่งขยายจากลำดับขั้นสถาบันของ Williamson (2000) โดยชี้ว่าบรรทัดฐาน L1 ที่ไม่เปลี่ยนแปลงสร้างปัจจัยขัดขวางสามจุดพร้อมกัน ได้แก่ การยึดครองตั้งแต่แต่งตั้ง, การยึดครองเชิงโครงสร้าง และ ช่องว่างการบังคับใช้ ผ่านตรรกะปัญหาการรวมกลุ่มของกลุ่มทุนนอกสายตาสาธารณะ

ข้อค้นพบชี้ว่ากฎหมายการแข่งขันเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการลดความยากจน และในบริบท HighMid อาจให้ผลตรงข้าม ผลการศึกษาชี้ว่าการปฏิรูปสถาบันอาจเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สำคัญ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง ด้วยหลักการปรับตัวแบบวนซ้ำที่ขับเคลื่อนด้วยปัญหา (Problem-Driven Iterative Adaptation หรือ PDIA) ที่เริ่มจากความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจขององค์กรกำกับดูแลเป็นจุดเริ่มต้นที่เป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: กฎหมายการแข่งขันทางการค้า การลดความยากจน เศรษฐศาสตร์การเมือง HighMid Paradox ช่องว่างการส่งผ่านสถาบัน

Abstract

This study examines how competition law affects poverty reduction across institutional contexts, using the Callaway-Sant'Anna Difference-in-Differences method with a Doubly Robust estimator on panel data from 179 countries over 1970-2014. Aggregate results are insignificant; outcomes are measured through quintile income shares and the Gini coefficient - evidence of a distributional channel linked to poverty reduction rather than a direct measure of poverty. Subgroup analysis reveals four patterns: (1) income level emerges as the strongest moderator; (2) redistributive effects concentrate in low-income countries; (3) upper-middle-income countries show a regressive tendency toward the bottom quintile - the HighMid Paradox; and (4) contrary to H2's prediction, formal institutional strength does not guarantee pro-poor outcomes, as de jure capacity rarely translates into de facto enforcement.

Using Thailand as a case study, recurring patterns across the True-DTAC, CP-Tesco, and Honda cases are synthesized into the Institutional Transmission Blockage (ITB) framework, extending Williamson's (2000) institutional

hierarchy through three blockages: Appointment Capture, Structural Capture, and Enforcement Gap - driven by concentrated interest groups operating outside public scrutiny.

The findings suggest that competition law alone is insufficient and may exhibit regressive tendencies in upper-middle-income contexts. Institutional reform - particularly transparency in regulatory decision-making - may be an important precondition, particularly for upper-middle-income contexts.

Keywords: Competition Law, Poverty Reduction, Political Economy, HighMid Paradox, Institutional Transmission Blockage

บทนำ

กฎหมายการแข่งขันทางการค้าได้แพร่กระจายอย่างรวดเร็วในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 จากประมาณ 40 ประเทศในทศวรรษ 1990 สู่กว่า 150 ประเทศในปัจจุบัน (Bradford et al., 2019) การขยายตัวดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าการแข่งขันที่เสรีและเป็นธรรมจะลดการผูกขาด กระตุ้นประสิทธิภาพตลาด และส่งผลดีต่อผู้บริโภคโดยรวม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีรายได้น้อยซึ่งต้องแบกรับ poverty tax จากราคาสินค้าที่ถูกบิดเบือนด้วยพฤติกรรมผูกขาด (Ennis et al., 2019) อย่างไรก็ตาม คำถามว่ากฎหมายการแข่งขันจะลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้จริงในเชิงประจักษ์หรือไม่ ยังเป็นประเด็นที่ขาดการศึกษาอย่างเป็นระบบ

กฎหมายการแข่งขันทางการค้าสามารถส่งผลต่อสวัสดิการของกลุ่มคนยากจนผ่านสองช่องทางหลัก ช่องทางแรกคือ ราคา (Price Channel) คราวเรือนรายได้ต่ำมีส่วนการใช้จ่ายในสินค้าจำเป็น ได้แก่ อาหาร สาธารณูปโภค และการเดินทาง สูงกว่าครัวเรือนรายได้สูงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อพฤติกรรมผูกขาดบิดเบือนกลไกราคาในตลาดเหล่านี้ ต้นทุนที่เพิ่มขึ้นจึงกระจุกตัวกับกลุ่มที่มีความสามารถรับภาระน้อยที่สุด Ennis และคณะ (2019) ใช้แบบจำลองเปรียบเทียบสถานการณ์ที่มีและไม่มีอำนาจตลาดใน 8 ประเทศ OECD พบว่าอำนาจตลาดโดยเฉลี่ยลดส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มจนที่สุด 20% ลงราว 11% หรือมากกว่า ซึ่งเท่ากับภาษีแอมแฝงที่ถาวรและไม่ผ่านกระบวนการนิติบัญญัติใด ในบริบทนี้ กฎหมายการแข่งขันที่บังคับใช้ได้จริงจึงมีศักยภาพเป็นเครื่องมือกระจายรายได้ที่ทรงพลังในตลาดสินค้าพื้นฐาน

ช่องทางที่สองคือ รายได้ (Income Channel) ซึ่งดำเนินผ่านการผลิตและห่วงโซ่อุปทาน ในหลายบริบทประเทศกำลังพัฒนา ครัวเรือนยากจนไม่ได้เป็นเพียงผู้บริโภค หากยังเป็นผู้ผลิตรายย่อย เกษตรกร และ Supplier ขนาดเล็กที่ขายสินค้าให้กับผู้ซื้อรายใหญ่จำนวนน้อย ภาวะที่ผู้ซื้ออำนาจตลาดเหนือกว่า (Monopsony หรือ Oligopsony) ทำให้ราคารับซื้อถูกกดต่ำกว่าระดับแข่งขัน ส่งผลโดยตรงต่อรายได้ของกลุ่มเปราะบาง Fox & Bakhoun (2019) ชี้ว่าใน Sub-Saharan Africa income channel มีความสำคัญไม่น้อยกว่า price channel และอาจเป็นกลไกหลักในตลาดที่มีโครงสร้างผูกขาดโดยผู้ซื้อ สองช่องทางนี้ช่วยวางกรอบตีความผลการวิจัยกล่าวคือ ผลเชิงบวกในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำจะดำเนินผ่าน price channel เป็นหลัก ขณะที่กรณี CP-Tesco สะท้อน Income Channel ผ่านอำนาจ Buyer Power ในห่วงโซ่อุปทานค้าปลีก

ช่องว่างการวิจัยที่สำคัญปรากฏใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) การขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบข้ามประเทศที่วัดผลต่อการกระจายรายได้โดยตรง งานวิจัยที่มีอยู่ส่วนใหญ่มุ่งศึกษาผลกระทบต่อประสิทธิภาพตลาดมากกว่าผลต่อความยากจน (2) การละเลยบทบาทของสถาบันในฐานะปัจจัยกำกับ (Moderator) ซึ่งอาจทำให้ผลของกฎหมายการแข่งขันแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างบริบท (3) การขาดกรอบทฤษฎีที่เชื่อมโยงระหว่างการออกแบบนโยบายกับผลลัพธ์ด้านการลดความยากจนหรือการกระจายรายได้ และ (4) การขาดกรณีศึกษาเชิงลึกจากประเทศกำลังพัฒนาที่สามารถอธิบายกลไกเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง

งานวิจัยนี้ตั้งอยู่บนสองฐานทางทฤษฎีหลัก ด้านสถาบัน งานวิจัยใช้ลำดับชั้น 4 ระดับของ Williamson (2000) เป็นโครงสร้างพื้นฐาน ผสมกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงสถาบันแบบ layering ของ Mahoney และ Thelen (2010) ตรรกะ Collective Action ของ Olson (1965) และแนวคิด Quiet Politics ของ Culpepper (2011) เพื่ออธิบายว่าการปฏิรูปกฎหมายที่เป็นทางการอาจไม่แปลงสู่การบังคับใช้ที่มีประสิทธิผล ด้านหลักฐานเชิงประจักษ์ งานวิจัยอ้างอิง Fox และ Bakhoun (2019) ที่ชี้ว่าผล Pro-Poor ของกฎหมายการแข่งขันต้องการเงื่อนไขสถาบันที่เฉพาะเจาะจง และนำวิธี Callaway และ Sant'Anna (2021) มาใช้เพื่อแก้ปัญหา negative-weight bias ในการประมาณการแบบ Staggered Adoption

ประเทศไทยได้รับเลือกเป็นกรณีศึกษาด้วยสามเหตุผล ประการแรก ไทยอยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง (HighMid) ซึ่งผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณในงานวิจัยนี้ชี้ถึงแนวโน้มเชิงลบต่อกลุ่มรายได้ต่ำสุด (กฎหมายไม่ช่วยลดความยากจน) ประการที่สอง ไทยมีประวัติโครงสร้างการเมืองเศรษฐกิจแบบ oligarchic capitalism ที่มีเอกสารหลักฐานชัดเจน (Pasuk & Baker, 2002) ซึ่งให้บริบทเชิงสถาบันที่เอื้อต่อการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ และประการที่สาม ไทยมีประสบการณ์การบังคับใช้กฎหมายแข่งขัน

ทางการค้าหรือกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกันถึงสามฉบับ (พ.ร.บ. กำหนดราคาสินค้าและป้องกันการผูกขาด พ.ศ. 2522, พ.ร.บ. การแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542 และ พ.ศ. 2560) ซึ่งให้การนิยามของ *de jure reform* ที่สามารถตรวจสอบผล *de facto enforcement* ได้

โครงสร้างทุนนิยมไทยมีลักษณะที่ Pasuk และ Baker (2002) เรียกว่า Network Capitalism ซึ่งกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ดำรงความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับรัฐผ่านกลไกทั้งทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มทุนเหล่านี้ไม่เพียงมีขนาดใหญ่ในแง่สินทรัพย์และส่วนแบ่งตลาด หากยังฝังตัวอยู่ใน Embedded Business Networks ที่ทอดข้ามภาคธุรกิจหลายภาคพร้อมกัน เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และสุณิพร ทวรรณกุล (2549) บันทึกว่ากลุ่มธุรกิจที่มีอิทธิพลเหล่านี้มีความสามารถในการกำหนดวาระนโยบายที่เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบตลาด โดยอาศัยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างกับองค์กรนโยบายมากกว่าการลobbey โดยตรง ลักษณะนี้สร้างสภาพแวดล้อมที่บรรทัดฐาน L1 ในกรอบของ Williamson (2000) ดำรงอยู่ด้วยกลไก Self-Reinforcing กล่าวคือกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากโครงสร้างปัจจุบันมีทั้งทรัพยากรและช่องทางในการรักษาโครงสร้างนั้นไว้ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้กลไกขัดขวางเชิงสถาบันสามารถดำรงอยู่ได้แม้จะมีการออกและปรับปรุงกฎหมายแข่งขันเป็นระยะ

งานวิจัยตั้งสมมติฐานสามข้อ ได้แก่ H1 กฎหมายการแข่งขันทางการค้าจะเพิ่มสัดส่วนรายได้กลุ่มล่างสุด (Q1) และลดสัมประสิทธิ์ Gini ตามกลไกการแข่งขันมาตรฐาน H2 ประเทศที่มีองค์กรกำกับดูแลที่เป็นอิสระสูงกว่าจะเกิดผลในเชิงลดความยากจนมากกว่า สะท้อนบทบาทของสถาบันในฐานะ moderator และ H3 หากกฎหมายการแข่งขันมีผลบังคับใช้แล้วแต่ไม่ก่อให้เกิดผลด้านการกระจายรายได้เชิงบวกต่อกลุ่มคนจน แสดงว่ามีปัจจัยขัดขวางเชิงสถาบันบางประการแทรกอยู่ในกระบวนการบังคับใช้ งานวิจัยจึงวิเคราะห์กรณีศึกษาของไทยเพื่อระบุปัจจัยดังกล่าว แล้วสังเคราะห์ข้อสังเกตที่พบเป็นกรอบอธิบายเชิงสถาบัน โดยถือ H3 เป็นกรอบวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ไม่ใช่การพิสูจน์เชิงปริมาณ

ขอบเขตการวิจัยครอบคลุมข้อมูลเชิงปริมาณจาก 179 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1970-2014 และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจาก 3 กรณีในประเทศไทย ได้แก่ การควบรวม True-DTAC (2564-2566) การซื้อกิจการ CP-Tesco (2563) และกรณี Honda (2547) งานวิจัยมี contribution หลักสองประการ ได้แก่ (1) หลักฐานเชิงประจักษ์ว่า null result ในภาพรวมซ่อน heterogeneity ขนาดใหญ่ตามกลุ่มรายได้ โดยเฉพาะ HighMid Paradox ที่ผลปรากฏเป็น regressive อย่างมีนัยสำคัญ และ (2) กรอบ ITB ที่สังเคราะห์จากหลักฐานกรณีศึกษา ในฐานะกรอบทฤษฎีที่เชื่อม Williamson (2000) กับกรณีศึกษาการแข่งขันในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

ในบริบทไทย วรรณกรรมที่มีอยู่เน้น 2 กลุ่มหลัก กลุ่มแรกคืองานนิติศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ ซึ่งประเมินว่ากฎหมาย พ.ศ. 2560 แก้ไขข้อบกพร่องของ พ.ศ. 2542 ได้เพียงใด (กนกนัย ถาวรพานิช, 2560; เกรรัฐ ยิ้มเจริญ, 2561) กลุ่มที่สองคืองานเศรษฐศาสตร์สถาบัน โดยเดือนเด่น นิคมบริรักษ์ (2549, 2557, 2558) ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างการผูกขาดทางธุรกิจกับโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในเศรษฐกิจไทย และ ฉัตร คำแสง (2566) นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริม Inclusive growth ผ่านการปฏิรูปกฎหมายการแข่งขันทางการค้าของไทย

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมที่มีอยู่ยังขาดการวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงหลักฐานเชิงเหตุผล (Causal Evidence) ในระดับข้ามประเทศเข้ากับกลไกเชิงสถาบันในบริบทเฉพาะ งานวิจัยนี้เติมช่องว่างดังกล่าวด้วยการบูรณาการการวิเคราะห์ CS DiD สำหรับ 179 ประเทศเข้ากับกรอบ Institutional Transmission Blockage (ITB) ที่สังเคราะห์จากกรณีประเทศไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประมาณการผลกระทบเชิงเหตุผลของการบัญญัติกฎหมายการแข่งขันทางการค้าต่อตัวชี้วัดความยากจนสัมพัทธ์ (สัดส่วน Quintile) โดยใช้วิธี Staggered Difference-in-Differences (Callaway & Sant'Anna, 2021) กับข้อมูล panel ระดับประเทศ 179 ประเทศ ช่วงปี ค.ศ. 1970-2014

2. เพื่อวิเคราะห์ความแตกต่างของผลกระทบ (Treatment Effect Heterogeneity) ตามระดับการพัฒนาประเทศและคุณภาพสถาบัน เพื่อทดสอบบทบาทของความเป็นอิสระขององค์กรกำกับดูแลเป็นตัวแปรกำกับ

3. เพื่อวิเคราะห์กรณีศึกษาเชิงคุณภาพของประเทศไทยเพื่อระบุกลไกเชิงสถาบันที่ขัดขวางการส่งผ่านผลของกฎหมายการแข่งขันทางการค้าไปถึงกลุ่มรายได้น้อย และสังเคราะห์ข้อสังเกตจากกรณีศึกษาเหล่านั้นเป็นกรอบกลไกการส่งผ่านเชิงสถาบัน (Institutional Transmission Blockage: ITB) โดยอิงโครงสร้างสถาบัน 4 ระดับของ Williamson (2000) พร้อมชี้ให้เห็นนัยที่เงื่อนไขสถาบันเหล่านี้มีต่อการลดความยากจน

วิธีดำเนินการวิจัย

ข้อมูลและตัวแปร

การวิจัยใช้ข้อมูล Panel จาก World Income Inequality Database (WIID) ซึ่งรวบรวมข้อมูลการกระจายสัดส่วนรายได้จาก 179 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1970-2014 รวม 8,055 observations โดยตัวแปรตามที่ใช้วัดผลลัพธ์ด้านการกระจายรายได้ประกอบด้วยสัดส่วนรายได้ของกลุ่มประชากรที่แบ่งเป็น 5 ช่วง (Q1-Q5) และสัมประสิทธิ์ Gini โดย Q1 ซึ่งวัดส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มล่างสุด 20% ใช้เป็นตัวชี้วัดหลักของผลต่อกลุ่มคนยากจน ส่วนตัวแปรที่ใช้กำหนดว่าประเทศได้มีการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันในปีใดสร้างจาก Competition Law Index (CLI) ของ Bradford และคณะ (2019) ร่วมกับแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเพิ่มเติม โดยบันทึกปีแรกที่ประเทศบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันในความหมายกว้างเป็นครั้งแรก ตัวแปรควบคุมได้แก่ ระดับรายได้ต่อหัวประชากร และสัดส่วนประชากรในเขตเมือง

วิธีการประมาณการหลัก

การวิจัยใช้วิธี Difference-in-Differences แบบ Callaway-Sant'Anna (CS DiD) พร้อม Doubly Robust Estimator เป็นวิธีหลักในการประมาณผลกระทบ วิธีนี้เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของตัวชี้วัดการกระจายรายได้ระหว่างประเทศที่เริ่มบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันในปีต่าง ๆ กับประเทศที่ยังไม่ได้บังคับใช้ในช่วงเวลาเดียวกัน โดยแยกประมาณการตามกลุ่มประเทศที่เริ่มต้นพร้อมกัน (Cohort) ก่อนรวมเป็นค่าเฉลี่ยสุดท้าย ข้อดีของวิธีนี้คือหลีกเลี่ยงการบิดเบือนที่พบในวิธีถดถอยมาตรฐาน (Two-Way Fixed Effects) ซึ่งอาจให้ผลที่ผิดทิศทางได้เมื่อผลกระทบมีความแตกต่างกันระหว่างประเทศและช่วงเวลา (Goodman-Bacon, 2021) งานวิจัยนำเสนอการเปรียบเทียบผลจากทั้งสองวิธีเพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างดังกล่าว

CS DiD แก้ปัญหาสำคัญของวิธี Two-Way Fixed Effects (TWFE) แบบดั้งเดิม กล่าวคือ เมื่อประเทศเริ่มใช้กฎหมายในช่วงเวลาต่างกัน (Staggered Adoption) TWFE อาจให้น้ำหนักเชิงลบแก่บางกลุ่ม ส่งผลให้ค่า ATT เฉลี่ยมีอคติ (Goodman-Bacon, 2021; de Chaisemartin & D'Haultfoeulle, 2020) CS DiD แก้ไขปัญหานี้ด้วยการประมาณ ATT แยกตาม Cohort-Time แล้วรวมผลเฉลี่ยด้วย Doubly Robust estimator ที่ให้ผลลัพธ์ที่สอดคล้องกันแม้ Model Specification จะผิดพลาดในส่วนใดส่วนหนึ่ง

เพื่อให้เห็นภาพปัญหาของ TWFE อย่างเป็นรูปธรรม Goodman-Bacon (2021) แสดงว่าค่าประมาณที่ได้จาก TWFE คือค่าเฉลี่ยถ่วงน้ำหนักของการเปรียบเทียบ 2x2 DiD จำนวนมาก ซึ่งบางคู่อาจได้รับน้ำหนักเชิงลบเมื่อ Treatment Group ในช่วงหนึ่งถูกนำมาใช้เป็น Control สำหรับอีกกลุ่มในช่วงถัดไป กล่าวคือ TWFE ใช้ประเทศที่ได้รับกฎหมายไปแล้ว (Already-Treated Units) เป็นกลุ่มอ้างอิง ซึ่งละเมิดข้อสมมติพื้นฐานของการประมาณเชิงเหตุผล ปัญหานี้เห็นชัดเจนขึ้นเมื่อผลกระทบมีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มและช่วงเวลา (heterogeneous treatment effects) เพราะ TWFE บังคับให้ผลกระทบเป็นค่าคงที่ร่วม ซึ่งในบริบทกฎหมายการแข่งขันที่ผลแตกต่างกันอย่างมากตามระดับรายได้และคุณภาพสถาบัน สมมติฐานนี้ไม่เป็นจริง de Chaisemartin และ D'Haultfoeulle (2020) แสดงให้เห็นว่าในกรณีนี้ Treatment Effects มี Heterogeneity สูง ค่า ATT จาก TWFE อาจมีทิศทางตรงกันข้ามกับผลกระทบที่แท้จริงได้

ผลจากสองวิธีในงานวิจัยนี้แสดงนัยดังกล่าวอย่างชัดเจน TWFE ให้ค่า Q1 = -0.203 หน่วย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.01$) ในขณะที่ CS DiD ให้ Q1 = -0.232 ซึ่งไม่มีนัยสำคัญ แม้ตัวเลขจะใกล้เคียงกัน แต่นัยเชิงนโยบายต่างกันอย่างสิ้นเชิง หากใช้ TWFE เป็นฐาน ผู้กำหนดนโยบายอาจสรุปว่ากฎหมายการแข่งขันสร้างความเสียหายต่อกลุ่มคนจนอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่ CS DiD ชี้ว่าผลรวมในภาพรวมไม่มีนัยสำคัญ และ heterogeneity ตามกลุ่มรายได้ต่างหากที่เป็นประเด็นสำคัญที่แท้จริง ความแตกต่างนี้ไม่ใช่เรื่องทางเทคนิคล้วน ๆ หากสะท้อนว่าการเลือกวิธีประมาณการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ตามมา

การวิเคราะห์แยกกลุ่ม

เพื่อตรวจสอบว่าสภาพแวดล้อมเชิงสถาบันมีส่วนต่อผลของกฎหมายการแข่งขันอย่างไร งานวิจัยประมาณการผลกระทบแยกตามปัจจัยของประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ระดับรายได้ประเทศตามเกณฑ์ World Bank (แบ่งเป็น 2 กลุ่มและ 4 กลุ่ม) ระดับประชาธิปไตยจากดัชนี V-Dem แบ่งเป็น 2 และ 3 ระดับ และความแข็งแกร่งขององค์กรบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันตาม CLI แบ่ง 2 ระดับ รวมถึงแบ่งตามช่วงเวลาประเทศเริ่มบังคับใช้กฎหมายเป็น 2 กลุ่ม โดยแยกระหว่างกลุ่มที่เริ่มก่อนปี ค.ศ. 1992 (Early Cohort) กับกลุ่มที่เริ่มในปี ค.ศ. 1992 เป็นต้นไป (Late Cohort) การวิเคราะห์เชิงลึกเพิ่มเติมผสมผสานมิติระดับรายได้กับช่วงเวลาเพื่อระบุ HighMid Paradox ปรากฏชัดเจนในเงื่อนไขใด

การแบ่งกลุ่มอาศัย 4 มิติ ได้แก่ (1) ระดับรายได้ประเทศ ตามเกณฑ์ของ World Bank จะสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม แต่ในบาง Specification จะรวมสองกลุ่มล่างเป็น LowMid และสองกลุ่มบนเป็น HighMid เพื่อความน่าเชื่อถือของผลลัพธ์ (2) คุณภาพประชาธิปไตย วัดด้วย V-Dem Index แบ่งเป็น Low / Not-low สำหรับกรณีแบ่ง 2 ระดับ และแบ่งกลุ่ม Not-low เป็น Mid และ High สำหรับการแบ่ง 3 ระดับเพื่อหลีกเลี่ยงการกำหนดเกณฑ์ตายตัว (3) CLI Authority ซึ่งแสดงความเข้มแข็งขององค์กรบังคับใช้

กฎหมายการแข่งขันในแต่ละประเทศ โดยแบ่งออกเป็น Weak และ Strong ผ่านการใช้ค่า Median เป็นจุดอ้างอิง และ (4) Cohort Timing แบ่งเป็น Early (≤ 1991) และ Late (≥ 1992) เพื่อทดสอบว่าช่วงเวลาการบังคับใช้กฎหมายส่งผลต่อขนาดของ ATT หรือไม่ การรวม 2-3 มิติจาก 4 มิติเหล่านี้เข้าด้วยกัน ใน Specification ต่าง ๆ ช่วยให้สามารถระบุได้ว่าผลกระทบกระจุกอยู่ใน Cell โดยอย่างสม่ำเสมอ

กรณีศึกษาเชิงคุณภาพ

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์กรณีศึกษา (Case Analysis) โดยมุ่งตรวจสอบว่ากลไกใดในระดับสถาบันที่ขัดขวางไม่ให้กฎหมายการแข่งขันส่งผลต่อกลุ่มคนยากจนในทางปฏิบัติ กรณีศึกษาสามารถมีในประเทศไทย ได้แก่ การควบรวมกิจการระหว่าง True-DTAC (2564-2566) การซื้อกิจการของ CP-Tesco (2563) และกรณี Honda (2547) กรณีเหล่านี้คัดเลือกด้วยเกณฑ์สามข้อ ได้แก่ (1) อยู่ในตลาดสินค้าหรือบริการจำเป็นที่ครัวเรือนรายได้มีสัดส่วนรายจ่ายสูง (2) ปรากฏในงานวิชาการด้านกฎหมายการแข่งขันของไทยและกระจายอยู่ในบริบทกฎหมายต่างยุคกัน และ (3) มีเอกสารสาธารณะเพียงพอให้สอบทานข้ามแหล่งได้ แหล่งข้อมูลประกอบด้วยคำวินิจฉัยของคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้า (กชค.) รายงานประจำปี ข้อมูลงบประมาณราชการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ในภาพรวมพบว่าการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันไม่มีผลต่อสัดส่วนรายได้ของกลุ่มล่างสุด (Q1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีเพียงสัดส่วนรายได้ของกลุ่มที่สี่ที่ (Q4) ที่เพิ่มขึ้นเล็กน้อย ($+0.270$, $p < 0.10$) ข้อค้นพบนี้ชวนให้ตั้งคำถามว่าเหตุใดประโยชน์จึงตกแก่กลุ่มรายได้ค่อนข้างสูง ข้อเสนอพื้นฐานของผู้วิจัย ซึ่งงานวิจัยนี้ไม่ได้ออกแบบมาตอบโดยตรง คือกฎหมายการแข่งขันบังคับใช้ได้กับธุรกิจในระบบที่จดทะเบียนและตรวจสอบได้เป็นหลัก ประโยชน์จึงมีแนวโน้มตกแก่ชนชั้นกลางและผู้ประกอบการที่มีส่วนร่วมกับเศรษฐกิจในระบบมากที่สุด ผลนี้แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากที่ได้จากวิธีถดถอยมาตรฐาน ซึ่งให้ค่า Q1 ลดลง 0.203 หน่วย ($p < 0.01$) ความแตกต่างนี้ชี้ให้เห็นว่าวิธีดั้งเดิมอาจให้ผลที่บิดเบือนในบริบทที่ประเทศต่าง ๆ เริ่มบังคับใช้กฎหมายในเวลาที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบผลประมาณการจากสองวิธีบนข้อมูลชุดเดียวกัน ความแตกต่างระหว่าง TWFE และ CS DiD ไม่ได้เกิดจากข้อมูลหรือตัวแปรที่ต่างกัน หากเกิดจากข้อสมมติเบื้องหลังของวิธีประมาณการ TWFE ให้ค่า Q1 ที่มีนัยสำคัญทางสถิติในทิศทางลบ ซึ่งหากใช้เพียงวิธีนี้จะนำไปสู่ข้อสรุปว่ากฎหมายการแข่งขันสร้างความเสียหายต่อกลุ่มคนจน ในขณะที่ CS DiD ซึ่งแก้ปัญหา Negative Weights และ Staggered Adoption ให้ผลที่ไม่มีความสำคัญ และเปิดให้เห็น Heterogeneity ตามกลุ่มรายได้แทน การเลือกวิธีประมาณการจึงไม่ใช่เพียงเรื่องทางเทคนิค หากส่งผลโดยตรงต่อนโยบายสาธารณะที่ตามมา

ตารางที่ 1

การเปรียบเทียบผลประมาณการจากสองวิธีบนข้อมูลชุดเดียวกัน (179 ประเทศ, 1970–2014)

วิธีประมาณการ	Q1 ATT	นัยสำคัญ	นัยเชิงนโยบาย
TWFE (Two-Way Fixed Effects)	-0.203	*** ($p < 0.01$)	กฎหมายทำให้คนจนเสียประโยชน์
CS DiD (Doubly Robust)	-0.232	n.s.	ผลรวมเฉลี่ยไม่มีนัยสำคัญ

หมายเหตุ: ข้อมูล ตัวแปร และการควบคุมเหมือนกันทุกประการ ความแตกต่างเกิดจากข้อสมมติของวิธีประมาณการ

อย่างไรก็ตามแม้ผลในภาพรวมจะไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ผลในเชิงทิศทางได้ซ่อนความแตกต่างที่สำคัญระหว่างกลุ่มประเทศ การวิเคราะห์แยกกลุ่มเผยให้เห็นรูปแบบที่สม่ำเสมอสี่ประการ ดังแสดงในตารางที่ 2 ประการแรก ระดับรายได้ประเทศปรากฏเป็นปัจจัยกำกับที่โดดเด่นที่สุดในการวิเคราะห์ โดยทิศทางและขนาดของผลกระทบแตกต่างกันอย่างเป็นระบบระหว่างกลุ่มรายได้ต่าง ๆ ประการที่สอง ผลเชิงบวกต่อกลุ่มคนยากจนกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำ ซึ่ง Q1 เพิ่มขึ้น 0.485 หน่วย ($p < 0.10$) และ Gini ลดลงถึง 4.486 หน่วย ($p < 0.01$) สะท้อนว่าในตลาดที่ยังไม่พัฒนา กฎหมายการแข่งขันสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้จริง แม้ขนาดตัวอย่างที่เล็ก (9 ประเทศ) ทำให้ผลนี้เป็นเพียงข้อชี้ชวนให้ตั้งข้อสังเกตมากกว่าข้อสรุปที่ชี้ขาด ประการที่สาม กลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูง (HighMid) แสดงรูปแบบตรงกันข้าม โดยสัดส่วนรายได้ของกลุ่มล่างสุดลดลง 0.380 หน่วย ($p < 0.05$) ซึ่งงานวิจัยนี้เรียกว่า HighMid Paradox และผลยิ่งรุนแรงขึ้นในกลุ่มที่บังคับใช้กฎหมายในช่วงแรก โดย Q1 ลดลงถึง 0.802 หน่วย และ Gini เพิ่มขึ้น 2.338 หน่วย ($p < 0.05$ ทั้งคู่) และประการที่สี่ ความแข็งแกร่งของกฎหมายการแข่งขันในเชิงทางการไม่มีผลอิสระต่อสัดส่วนรายได้กลุ่มล่างสุด ชี้ให้เห็นว่า de jure reform ที่แข็งแกร่งขึ้นลำพังไม่รับประกันผลที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนยากจน

ตารางที่ 2

สรุปผลการวิเคราะห์แยกกลุ่มสำคัญ (CS DiD Doubly Robust; *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.10$)

กลุ่มประเทศ	จำนวนประเทศ	Q1 ATT	Gini ATT	แนวโน้ม
ภาพรวมทุกประเทศ	179	-0.232 n.s.	+0.181 n.s.	Null
Low Income	9	+0.485*	-4.486***	Pro-poor
LowMid x not-low VDem x late cohort	9	+0.652***	-3.490**	Redistributive
HighMid (ภาพรวม)	58	-0.380**	+0.976 n.s.	Regressive
HighMid x early cohort	13	-0.802**	+2.338**	Regressive

ข้อค้นพบ HighMid Paradox มีความแข็งแกร่งเชิงประจักษ์สูงเนื่องจากปรากฏชัดอย่างสม่ำเสมอในหลาย Specification ที่แตกต่างกัน ประการแรก เมื่อแบ่งกลุ่ม HighMid ตามช่วงเวลาเริ่มบังคับใช้กฎหมาย กลุ่ม Early Cohort (ก่อน ค.ศ. 1992) แสดงผล Regressive ที่รุนแรงกว่าภาพรวม HighMid อย่างเห็นได้ชัด โดย Q1 ลดลงถึง 0.802 หน่วย และ Gini เพิ่มขึ้น 2.338 หน่วย ($p < 0.05$ ทั้งคู่) ซึ่งประเทศที่รับกฎหมายในช่วงแรกก่อนที่สถาบันจะพัฒนาเพียงพอมีแนวโน้มเชิงลบมากกว่า ประการที่สอง เมื่อควบคุมคุณภาพประชาธิปไตยด้วย V-Dem index ผล Regressive ใน HighMid ยังคงปรากฏในกลุ่มที่มีคะแนนประชาธิปไตยต่ำ สะท้อนว่าคุณภาพสถาบันทางการเมืองไม่ได้ neutralize ผลกระทบเชิงลบในกลุ่มนี้ ประการที่สาม เมื่อแบ่งตามความเข้มแข็งขององค์กรบังคับใช้กฎหมายด้วย CLI ทิศทาง Regressive ยังคงปรากฏทั้งในกลุ่ม weak CLI และ strong CLI ของ HighMid ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบหลักว่า de jure institutional strength ไม่สามารถรับประกันผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนจนได้

รูปแบบที่ปรากฏซ้ำสามมิติ ได้แก่ cohort timing, ระดับประชาธิปไตย และความเข้มแข็งของ CLI ซึ่ง HighMid Paradox ไม่ใช่ผลจาก model specification ใดเป็นการเฉพาะ หากเป็นรูปแบบที่มีความสอดคล้องในข้อมูล อย่างไรก็ตาม ขนาดตัวอย่างในบางกลุ่มย่อย (13 ประเทศสำหรับ HighMid x early cohort) ยังถือว่าเป็นข้อจำกัดทางสถิติ และควรตีความผลด้วยความระมัดระวังตามที่กล่าวไว้ในส่วนก่อนหน้านี้

ส่วนของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพสถาบัน ข้อสังเกตที่ปรากฏซ้ำจากทั้งสามกรณีถูกสังเคราะห์ขึ้นเป็นกรอบ Institutional Transmission Blockage (ITB) ซึ่งให้คำอธิบายที่สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของ HighMid Paradox จึงเกิดขึ้น โดยขยายจากลำดับขั้นสถาบันสี่ระดับของ Williamson (2000) ซึ่งวิเคราะห์ว่าบรรทัดฐานที่ยังรากลึกในสังคม (L1) กำหนดรูปแบบกฎหมาย (L2) โครงสร้างองค์กร (L3) และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง (L4) กรณีประเทศไทยชี้ให้เห็นว่า blockage เกิดขึ้นพร้อมกันทั้งสามจุดในห่วงโซ่นี้

Blockage แรกเกิดที่ระดับการแต่งตั้ง โครงสร้างของคณะกรรมการการแข่งขันทางการค้า (กขค.) ตามพระราชบัญญัติทั้งปี พ.ศ. 2542 และ พ.ศ. 2560 เปิดช่องให้กลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจมีอิทธิพลต่อองค์ประกอบขององค์กรกำกับดูแลผ่านความสัมพันธ์ทางการกับสภาหอการค้าและสภาอุตสาหกรรม หรือความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการอื่น ๆ กลไกนี้สอดคล้องกับตรรกะ collective action ของ Olson (1965) ที่กลุ่มผลประโยชน์ขนาดเล็กที่มีการจัดตั้งดีซึ่งเป็นกลุ่มธุรกิจเอกชน มักมีอำนาจต่อรองเหนือกว่าผู้บริโภคจำนวนมากที่กระจัดกระจาย และกระบวนการ quiet politics ของ Culpepper (2011) ที่การตัดสินใจเชิงนโยบายในประเด็นซับซ้อนมักเกิดขึ้นอย่างเงียบ ๆ นอกสายตาสาธารณะ ตั้งแต่ พ.ร.บ. 2542 ถึง 2560 โครงสร้างการแต่งตั้ง กขค. เปิดช่องให้ตัวแทนภาคเอกชนมีส่วนในกระบวนการสรรหา เดือนเด่น และสุณีพร (2549) บันทึกว่ากลไกนี้สร้างบรรทัดฐาน (L1) ที่ทำให้การกำกับดูแลตลาดถูกมองเป็น low-salience issue ซึ่งเอื้อต่อการที่กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่จะรักษาอิทธิพลเชิงโครงสร้างได้โดยไม่ต้องแทรกแซงโดยตรง

Blockage ที่สองเกิดที่ระดับโครงสร้างองค์กร กรณีการควบรวม True-DTAC (2564-2566) เปิดเผยปัญหาการทับซ้อนของเขตอำนาจระหว่าง กขค. และ กสทช. ทำให้การบังคับใช้กฎหมายถูกเบี่ยงออกนอกกรอบที่ออกแบบไว้ ขณะที่กรณี CP-Tesco (2563) แสดงให้เห็นว่าการซื้อกิจการที่ส่งผลให้ส่วนแบ่งตลาดค้าปลีกสูงถึงระดับผูกขาดในหลายพื้นที่ได้รับการอนุมัติโดยมีเพียงเงื่อนไขด้านพฤติกรรมซึ่งยากต่อการติดตามตรวจสอบ กรณี CP-Tesco มีผลต่อ income channel อย่างมีนัยสำคัญ ภายหลังการซื้อกิจการ CP ควบคุมส่วนแบ่งตลาดค้าปลีกสมัยใหม่สูงถึง 91.05% ส่งผลให้เกิดโครงสร้าง oligopsony ในฝั่งการจัดซื้อ กล่าวคือผู้ขายสินค้าจำนวนมากต้องพึ่งพาผู้ซื้อจำนวนน้อยรายในการกระจายสินค้า เกษตรกร ผู้ผลิต SMEs และผู้ประกอบการ OTOP ที่จำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางค้าปลีกสมัยใหม่จึงมีอำนาจต่อรองจำกัด ความสัมพันธ์นี้ทำให้กลไก income channel ที่กล่าวถึงในบทนำดำเนินการได้โดยตรง เพราะ buyer power ที่สูงขึ้นเปิดช่องให้เกษตรกรรับซื้อต่ำกว่าระดับแข่งขัน ซึ่งกระทบรายได้ของผู้ผลิตรายย่อยโดยตรงโดยไม่ผ่านกลไกราคาสินค้าปลีก เงื่อนไขด้านพฤติกรรมที่ กขค. กำหนดในการอนุมัติไม่ได้แตะต่อโครงสร้าง market power ในฝั่งการจัดซื้อแต่อย่างใด จึงเป็นตัวอย่างของ Structural Capture ที่ผลสุดท้ายส่งผ่านไปยังรายได้ของกลุ่มเปราะบางในห่วงโซ่อุปทาน ไม่ใช่เพียงราคาที่ผู้บริโภค

จ่ายปลายทาง กรณี True-DTAC เผยให้เห็น Structural Capture ในระดับที่ซับซ้อน เมื่อ กขค. และ กสทช. ต่างอ้างอำนาจในการพิจารณาการควบรวมรายเดียวกัน การทับซ้อนของเขตอำนาจนี้มิใช่ความบกพร่องที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลจากการออกแบบสถาปัตยกรรมกฎหมายที่ไม่ได้กำหนดลำดับอำนาจระหว่างองค์กรกำกับดูแลไว้อย่างชัดเจน ซึ่ง ฉัตร คำแสง (2566) ระบุว่าเป็นหนึ่งในข้อบกพร่องเชิงโครงสร้างที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน เร่งด่วน ข้อเท็จจริงสองประการช่วยขยายภาพให้ชัดเจน ประการแรก บริษัททั้งสองไม่ได้เรียกรูกรรรมนี้ว่าการควบรวมกิจการ แต่อธิบายว่าเป็นการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจอย่างเท่าเทียมและดำเนินการผ่านการจดทะเบียนบริษัทใหม่ รูปแบบเช่นนี้เปิดทางให้ธุรกรรมเข้าสู่กระบวนการรับทราบรายงานของ กสทช. แทนที่จะต้องขออนุญาตอย่างเต็มรูปแบบ ประการที่สอง แม้ในทางรูปแบบตลาดจะยังมีผู้ให้บริการหลักสามราย แต่ผู้ให้บริการรายที่สามมีส่วนแบ่งตลาดเพียงเล็กน้อยและต้องพึ่งพาข้อตกลงทางธุรกิจกับผู้ประกอบการรายใหญ่ หลักประกันเชิงโครงสร้างที่ว่าตลาดต้องมีผู้แข่งขันอย่างน้อยสามรายจึงดำรงอยู่เพียงในรูปแบบ แต่ไม่ทำงานในทางเนื้อหา

ความซับซ้อนของกรณี True-DTAC ยังปรากฏในกระบวนการพิจารณาภายใน กขค. เองด้วย ในการลงมติอนุมัติการควบรวมมีการมีส่วนร่วมหนึ่งแสดงความเห็นต่าง โดยเฉพาะในประเด็น coordinated effects กล่าวคือการลดจำนวนผู้ให้บริการโทรคมนาคมรายใหญ่จากสามเหลือสองรายอาจเพิ่มความเสี่ยงของพฤติกรรมสมรู้ร่วมคิดโดยปริยาย (tacit collusion) ในตลาด oligopoly แม้จะไม่มี การสมคบกันอย่างชัดเจน เจื่อนไขที่ กขค. กำหนดให้เพื่อลดความเสี่ยงนี้ยังคงเป็นที่ถกเถียงในแง่ความเพียงพอและความสามารถในการติดตามตรวจสอบ ความเสี่ยงดังกล่าวมีนัยต่อกลุ่มรายได้ต่ำเป็นพิเศษ เพราะค่าใช้จ่ายโทรคมนาคมคิดเป็นสัดส่วนที่มีนัยสำคัญของค่าครองชีพครัวเรือน และบริการโทรศัพท์มือถือในปัจจุบันเป็นโครงสร้างพื้นฐานสำคัญสำหรับการเข้าถึงตลาดแรงงาน บริการทางการเงิน และโอกาสทางเศรษฐกิจ ในบริบทนี้ regulatory fragmentation ระหว่าง กขค. และ กสทช. ไม่ใช่เพียงปัญหาเชิงกฎหมายหรือองค์กร หากสะท้อน Structural Capture ที่มีศักยภาพส่งผ่านต้นทุนการดำรงชีพที่สูงขึ้นไปยังกลุ่มครัวเรือนที่ขาดทางเลือก

Blockage ที่สามเกิดที่ระดับการบังคับใช้จริง กรณี Honda (2547) แสดงให้เห็น pattern ที่ กขค. เลือกใช้มาตราที่มีโทษเบากว่าในการดำเนินคดี สะท้อนทั้งข้อจำกัดด้านความเชี่ยวชาญและทรัพยากร รายละเอียดของกรณีนี้ชี้ให้เห็น Enforcement Gap อย่าง เป็นรูปธรรม พฤติการณ์ที่ กขค. พิจารณาเข้าข่ายการใช้อำนาจตลาดอย่างไม่เป็นธรรมในการกำหนดราคาและเงื่อนไขการค้าแก่ผู้จำหน่าย ซึ่งโดยนิยามแล้วควรเข้าข่ายมาตรา 25 ที่มีโทษสูงกว่า แต่ กขค. เลือกดำเนินคดีภายใต้มาตรา 29 ซึ่งมีกรอบโทษที่เบากว่าอย่างมีนัยสำคัญ การเลือกมาตราที่ใช้ดำเนินคดีนี้ไม่ใช่ข้อถกเถียงทางกฎหมายล้วน ๆ หากสะท้อนข้อจำกัดในการพิสูจน์ dominant position ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมาตรา 25 และข้อจำกัดนี้เองที่กลุ่มธุรกิจใช้เป็นเหตุผลในการลอบบี้ชะลอการออกหลักเกณฑ์การกำหนด dominant position อย่างเป็นทางการ

การลอบบี้ดังกล่าวมีผลกระทบที่วัดได้ หลักเกณฑ์การกำหนดผู้มีอำนาจเหนือตลาดตาม พ.ร.บ. 2560 ใช้เวลานานถึง 6-7 ปี จึงจะมีผลบังคับใช้จริงในทางปฏิบัติ ทั้งที่กฎหมายหลักผ่านมาตั้งแต่ปี 2560 ช่องว่างนี้ทำให้แม้แต่ de jure reform ฉบับล่าสุดยังไม่สามารถแปลงเป็น de facto enforcement ที่สมบูรณ์ได้ เพราะเครื่องมือสำคัญที่สุดในการกำหนดว่าใครอยู่ภายใต้บังคับของมาตรา 25 ยังอยู่ในสถานะไม่แน่นอน รูปแบบนี้สอดคล้องกับที่ Mahoney & Thelen (2010) อธิบายว่าเป็น layering กล่าวคือกฎหมายใหม่ถูกวางทับโครงสร้างอำนาจเดิมโดยที่บรรทัดฐาน L1 ที่เอื้อให้กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ชะลอการออกหลักเกณฑ์ที่จะจำกัดอำนาจตนยังคงดำรงอยู่ โดยงบประมาณของ กขค. อยู่ที่ประมาณ 219.3 ล้านบาทในปีงบประมาณ 2567 (OECD, 2025) ซึ่งไม่สอดคล้องกับขนาดเศรษฐกิจที่ต้องกำกับดูแล อนึ่ง เพื่อป้องกันการเลือกหลักฐานด้านเดียว งานวิจัยตรวจทานข้อสังเกตข้างต้นกับกลุ่มคดีที่บังคับใช้ได้สำเร็จภายใต้กฎหมายฉบับปัจจุบัน พบว่าคดีที่สำเร็จล้วนเป็นคดีของผู้ประกอบการรายเล็กในตลาดท้องถิ่นที่ไม่มีความเชื่อมโยงทางการเมือง ขณะที่กรณีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ไม่เคยนำไปสู่การลงโทษที่มีนัยสำคัญ (OECD, 2025) เมื่อพิจารณาร่วมกัน ผลลัพธ์คือ HighMid Paradox ไม่ใช่ความผิดปกติที่อธิบายไม่ได้ หากแต่เป็นผลที่คาดการณ์ได้จากเงื่อนไขสถาบันที่ดำรงอยู่

สรุปผลการวิจัย

สำหรับวัตถุประสงค์ที่หนึ่ง ผลการวิเคราะห์ด้วยวิธี Callaway & Sant'Anna DiD ประกอบกับ Doubly Robust บนข้อมูล 179 ประเทศ ระหว่างปี ค.ศ. 1970-2014 พบว่าการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันโดยเฉลี่ยไม่มีผลลดความยากจนหรือความเหลื่อมล้ำในระดับที่วัดได้ ผลรวมของสัดส่วนรายได้กลุ่มล่างสุด (Q1) และสัมประสิทธิ์ Gini ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่มีทิศทางไปในเชิง Regressive ซึ่งเป็นผลลบกับการลดความยากจน สะท้อนว่ากฎหมายการแข่งขันโดยตัวเองไม่ใช่เครื่องมือที่เพียงพอสำหรับการลดความยากจน แต่ก็สามารถตั้งข้อสังเกตในทางตรงกันข้ามได้

สำหรับวัตถุประสงค์ที่สอง ระดับรายได้ประเทศปรากฏเป็นปัจจัยกำกับที่มีอิทธิพลสูงที่สุดในผลการศึกษา โดยทิศทางของผลกระทบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มรายได้ กลุ่มประเทศรายได้ต่ำได้รับผลเชิงบวกโดย Gini ลดลงถึง 4.486 หน่วย ขณะที่กลุ่มประเทศรายได้ปานกลางระดับสูงกลับแสดงผลตรงกันข้าม ส่วนความเข้มแข็งขององค์กรบังคับใช้กฎหมายการแข่งขัน (CLI) ไม่มีผลอิสระต่อสัดส่วนรายได้กลุ่มล่างสุด ชี้ให้เห็นว่าการออกแบบกฎหมายที่ดีขึ้นเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีเงื่อนไขสถาบันที่รองรับ ไม่

สามารถรับประกันผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนยากจนได้ ผลนี้ให้การสนับสนุน H1 อย่างจำกัด เฉพาะในกลุ่มรายได้ต่ำเท่านั้น ไม่ปรากฏในภาพรวม และไม่ให้การสนับสนุน H2 เนื่องจากความเข้มแข็งขององค์กรกำกับดูแลในเชิงรูปแบบไม่แปลงสู่ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อคนจน แต่สอดคล้องกับข้อค้นพบของ Fox & Bakhoun (2019) ที่ว่าผล pro-poor ต้องการเงื่อนไขสถาบันที่เฉพาะเจาะจงมากกว่า de jure reform

สำหรับวัตถุประสงค์ที่สาม ข้อสังเกตจากกรณีประเทศไทยสังเคราะห์ได้เป็นกรอบ ITB ที่ประกอบด้วยการขัดขวางสามชั้น โดย Appointment Capture, Structural Capture และ Enforcement Gap ดำเนินพร้อมกันและเสริมแรงกัน ทำให้การบังคับใช้และปรับปรุงกฎหมายการแข่งขันที่ผ่านมามีความสามารถแปลงสู่ผลลัพธ์ที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำได้จริง ผลนี้สอดคล้องกับ H3 และชี้ให้เห็นว่า กรณศึกษาของไทยให้หลักฐานที่สอดคล้องกับกลไกเชิงสถาบันของ HighMid Paradox ที่พบในผลเชิงปริมาณ

นัยเชิงนโยบายที่สำคัญที่สุดจากผลการวิจัยคือ ลำดับของการปฏิรูปมีความสำคัญไม่น้อยกว่าเนื้อหาของการปฏิรูป สำหรับประเทศในกลุ่ม HighMid รวมถึงประเทศไทย อย่างน้อย การเพิ่มความโปร่งใสในกระบวนการตัดสินใจขององค์กรกำกับดูแลและการแก้ไขขอบเขตอำนาจระหว่างองค์กรกำกับดูแลต่าง ๆ (ปรับปรุง L2) เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่ขาดไม่ได้ก่อนการลงทุนใน L3 และ L4 เพราะหากโครงสร้างที่นำไปสู่ Appointment Capture และ Structural Capture ยังดำรงอยู่ การลงทุนเพิ่มเติมในกฎหมายที่แข็งแกร่งขึ้นหรืองบประมาณที่มากขึ้นอาจยังไม่สามารถส่งผลไปถึงกลุ่มคนที่ต้องการได้

การอภิปรายผล

ผลที่ไม่มีนัยสำคัญในภาพรวมสามารถอธิบายได้จากการที่ค่าเฉลี่ยรวมกลุ่มที่มีผลตรงกันข้ามเข้าด้วยกัน กล่าวคือเมื่อผลเชิงบวกในกลุ่มรายได้ต่ำถูกหักล้างด้วยผลเชิงลบในกลุ่ม HighMid ค่าเฉลี่ยรวมจึงโน้มเอียงเข้าหาศูนย์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Fox & Bakhoun (2019) ที่เตือนว่าการประเมินผลกฎหมายการแข่งขันโดยไม่แยกบริบทสถาบันจะให้ภาพที่บิดเบือน และขัดแย้งกับแนวคิดกระแสหลักที่มองว่าการแข่งขันที่เสรีขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริโภคโดยรวมโดยไม่จำเป็นต้องระบุเงื่อนไข (Bradford et al., 2019)

ผลเชิงบวกในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำอธิบายได้จากโครงสร้างตลาดที่แตกต่างกัน ในประเทศที่ตลาดยังไม่พัฒนาและมีการผูกขาดเชิงโครงสร้างสูง กฎหมายการแข่งขันที่บังคับใช้จริงอาจสามารถเปลี่ยนแปลงการจัดสรรรายได้ในตลาดสินค้าพื้นฐานซึ่งกลุ่มคนยากจนใช้จ่ายสัดส่วนรายได้สูงกว่าได้ชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตาม มาตรการที่เล็กในกลุ่มนี้ทำให้ยังไม่สามารถสรุปได้อย่างมั่นใจ และควรตรวจสอบซ้ำด้วยข้อมูลที่สมบูรณ์กว่าในการศึกษาต่อไป

ผลเชิงบวกในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำสอดคล้องกับกลไก price channel ที่อธิบายไว้ในบทนำ ในประเทศที่ตลาดสินค้าพื้นฐานยังมีการแข่งขันน้อยและมีผู้ผูกขาดโดยพฤตินัย การบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันอาจส่งผลกระทบต่อราคาสินค้าในตะกร้าที่ครัวเรือนยากจนพึ่งพาเป็นหลัก เช่น อาหาร สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และการเดินทาง เพราะกลุ่มนี้ใช้จ่ายได้ทั้งหมดดังกล่าวเป็นสัดส่วนสูงกว่าครัวเรือนรายได้สูงอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อกฎหมายการแข่งขันลดอำนาจตลาดของผู้ขายในตลาดเหล่านี้ได้จริง ผลที่ตามมาจึงกระจุกตัวกับกลุ่มที่ได้ประโยชน์สูงสุดจากราคาที่ลดลง Ennis et al. (2019) อธิบายกลไกนี้ว่าเป็น mirror image ของ poverty tax กล่าวคือหากการผูกขาดเป็นภาษีแอบแฝง การบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันที่มีประสิทธิภาพเปรียบได้กับการลดภาษีนั้นให้กลุ่มที่เปราะบางที่สุด ความแตกต่างระหว่างผลในกลุ่มรายได้ต่ำกับ HighMid จึงไม่ได้สะท้อนว่ากฎหมายการแข่งขันดีหรือแย่โดยตัวเอง หากสะท้อนว่าเงื่อนไขสถาบันและโครงสร้างตลาดกำหนดว่าช่องทางใดจะถูกเปิดหรือปิดกั้น

HighMid Paradox เป็นข้อค้นพบที่ทำนายทฤษฎีกระแสหลักโดยตรง เพราะแม้ประเทศกลุ่มนี้จะมีระดับสถาบันทางการสูงกว่ากลุ่มรายได้ต่ำ แต่กลับให้ผลที่ Regressive กว่า กรอบ ITB อธิบายปรากฏการณ์นี้ผ่านทฤษฎีการยึดครององค์กรกำกับดูแลของ Stigler (1971) และ Posner (1974) ซึ่งชี้ว่าองค์กรกำกับดูแลมักถูกกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีทรัพยากรและการจัดตั้งดีกว่าครอบงำในระยะยาว ในบริบท HighMid โครงสร้างนี้ยิ่งเข้มข้นขึ้นเพราะกลุ่มทุนขนาดใหญ่มีขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมกับการนโยบายสูง ในขณะที่ผู้บริโภคและกลุ่มรายได้น้อยยังขาดกลไกตัวแทนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกับที่ Culpepper (2011) อธิบายว่าประเด็นที่ซับซ้อนทางเทคนิคมักถูกตัดสินในพื้นที่ที่ประชาชนทั่วไปเข้าถึงได้น้อย

สิ่งที่ทำให้ HighMid Paradox มีความน่าสนใจเชิงทฤษฎีเป็นพิเศษคือ การ capture ที่เกิดขึ้นในกลุ่มนี้ไม่ใช่รูปแบบที่ตรงจับได้ง่าย หากเป็น Sophisticated Capture ที่ดำเนินผ่านช่องทางอันชอบด้วยกฎหมายและมองเห็นได้ยาก กลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศ HighMid มีทรัพยากรเพียงพอในการว่าจ้างนักเศรษฐศาสตร์และนักกฎหมายที่เชี่ยวชาญ เข้าร่วมกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และสร้างข้อโต้แย้งทางเทคนิคที่องค์กรกำกับดูแลขนาดเล็กมีความสามารถจำกัดในการประเมินอย่างเป็นอิสระ ความซับซ้อนของกฎหมายการแข่งขันซึ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์ตลาดเชิงปริมาณและดุลยพินิจสูงจึงกลายเป็นข้อได้เปรียบเชิงโครงสร้างของฝ่ายที่มีทรัพยากรมากกว่าไปโดยปริยาย

ในทางตรงกันข้าม ผู้บริโภคและกลุ่มรายได้น้อยเผชิญปัญหาการรวมตัวกัน (Collective Action Problem) ที่รุนแรงกว่า เพราะผลกระทบจากการผูกขาดกระจายตัวในคนจำนวนมากแต่ละคนรับภาระเพียงเล็กน้อยต่อรายการสินค้า ทำให้แรงจูงใจในการ

ลงทุนเวลาและทรัพยากรเพื่อ monitor พฤติกรรมของ กขค. ต่ำมาก ขณะที่กลุ่มธุรกิจที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากผลคดีแต่ละคดีมีแรงจูงใจสูงกว่าอย่างไม่สมมาตร นี่คือการกระทำที่ Olson (1965) อธิบายไว้ แต่ในบริบท HighMid สิ่งนี้ดำเนินอย่างเป็นระบบและยากต่อการแก้ไขเพราะกลุ่มที่ได้ประโยชน์มีทั้งทรัพยากรและแรงจูงใจในการรักษาโครงสร้างเดิมไว้ ในบริบทนี้ ความแข็งแกร่งของสถาบันในเชิงรูปแบบ (de jure) จึงไม่เพียงพอ และอาจยิ่งเอื้อให้ Sophisticated Capture ดำเนินไปได้อย่างถูกกฎหมายและชอบธรรมในสายตาสาธารณะ

นัยเชิงนโยบายจากกรอบ ITB สอดคล้องกับแนวทาง Problem-Driven Iterative Adaptation (PDIA) ของ Andrews และคณะ (2017) ซึ่งเสนอว่าการปฏิรูปสถาบันที่ยั่งยืนต้องขับเคลื่อนด้วยปัญหาที่ระบุได้ในบริบทเฉพาะ มีการเรียนรู้แบบวนซ้ำ และสร้างความชอบธรรมภายในในระบบการเมืองที่มีอยู่ แทนที่จะนำเข้า Best Practice จากภายนอก ในกรณีของไทย การบัญญัติและปรับปรุงกฎหมายการแข่งขันที่ผ่านมา ล้วนดำเนินในลักษณะที่ PDIA เรียกว่า Isomorphic Mimicry คือการสร้างรูปแบบกฎหมาย (L2) ตามมาตรฐานสากลโดยไม่ได้แก้ไขบรรทัดฐาน (L1) ที่ทำให้ Appointment Capture และ Structural Capture ดำรงอยู่ได้ ผลที่ตามมาคือช่องว่างที่วัดได้ระหว่างกฎหมายที่เขียนไว้กับการบังคับใช้จริง

กรอบ ITB ชี้ให้เห็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ชัดเจน กล่าวคืออุปสรรคไม่ได้อยู่ที่ข้อความในกฎหมาย แต่อยู่ที่โครงสร้างที่ป้องกันไม่ให้กฎหมายส่งผลจริง เปรียบได้กับการเพิ่มน้ำในท่อที่ยังรั่ว ทรัพยากรที่เพิ่มขึ้นจะไม่สามารถแปลงเป็นผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มคนยากจนได้ตรงเท่าที่โครงสร้าง Capture ยังดำรงอยู่ ในทำนองเดียวกัน การออกกฎหมายที่เข้มแข็งขึ้น (L2) โดยไม่แก้ไขบรรทัดฐานที่ทำให้การบังคับใช้ถูกมองเป็น Low-Salience Issue (L1) ก็จะให้ผลในลักษณะ Isomorphic Mimicry ที่ Andrews และคณะ (2017) เตือนไว้ กล่าวคือรูปแบบภายนอกเปลี่ยน แต่ผลลัพธ์จริงไม่เปลี่ยน

ลำดับที่สอดคล้องกับหลักฐานในงานวิจัยนี้จึงควรเริ่มจาก L1 และ L2 ก่อน ได้แก่ การแก้ไขกลไกการแต่งตั้งกรรมการ กขค. ให้ลดการพึ่งพาตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ และการกำหนดขอบเขตอำนาจระหว่างองค์กรกำกับดูแลให้ชัดเจน ก่อนที่จะลงทุนเพิ่มเติมใน L3 และ L4 เพราะการแก้ไขที่ L1-L2 เป็นเงื่อนไขที่ทำให้การลงทุนในขั้นที่ถัด ๆ มีความหมาย แนวทางนี้สอดคล้องกับหลัก PDIA ที่เน้นการระบุปัญหาเชิงสถาบันที่แท้จริงและแก้ไขตามลำดับความสำคัญเชิงโครงสร้าง ไม่ใช่การนำเข้า Best Practice จากภายนอกโดยไม่คำนึงถึงลำดับ

ในมิติของระเบียบวิธี ความแตกต่างระหว่างผลจาก CS DiD และ TWFE มีนัยสำคัญต่อวรรณกรรมด้านการประเมินนโยบาย หากงานวิจัยนี้ใช้วิธีดั้งเดิม ข้อสรุปจะเป็นว่ากฎหมายการแข่งขันทำให้กลุ่มล่างสุดเสียประโยชน์อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งจะนำไปสู่การวิจารณ์นโยบายที่ตรงกันข้าม ผลนี้สอดคล้องกับข้อเตือนของ Goodman-Bacon (2021) และ de Chaisemartin และ D'Haultfoeulle (2020) ว่าวิธี TWFE ในบริบทที่ประเทศเริ่มดำเนินนโยบายต่างเวลาและผลกระทบแตกต่างกันนั้นมีความเสี่ยงสูงต่อการให้ผลที่บิดเบือน

ข้อจำกัดสำคัญที่กระทบการตีความผลมีสองประการ ประการแรก ในกลุ่มย่อยบางกลุ่มมีจำนวนประเทศน้อย (9-13 ประเทศ) ทำให้กำลังทางสถิติจำกัดและผลอาจไม่เสถียรต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตัวอย่าง ประการที่สอง ระดับประชาธิปไตยและระดับรายได้มีความสัมพันธ์กันสูง ทำให้ยากต่อการแยกผลของแต่ละปัจจัยออกจากกันได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งสองข้อจำกัดนี้ไม่เปลี่ยนแปลงทิศทางของข้อค้นพบหลัก แต่ชี้ว่าขนาดของผลที่รายงานควรตีความด้วยความระมัดระวัง

ผลการวิจัยนี้ยังสะท้อนข้อถกเถียงในวรรณกรรมการพัฒนาเชิงเปรียบเทียบ กล่าวคือ ความแตกต่างระหว่าง Low Income (Pro-poor) และ HighMid (Regressive) ไม่ได้อธิบายได้เพียงจากระดับ GDP ต่อหัว แต่สะท้อนความแตกต่างในสภาพแวดล้อมสถาบัน (L1-L2) ที่กำหนดว่ากฎหมาย (L2) จะถูกนำไปบังคับใช้ (L3) และทะลุผ่านไปถึงพฤติกรรมตลาด (L4) ได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Fox และ Bakhoun (2019) ที่เตือนว่าการนำกฎหมายการแข่งขันแบบ one-size-fits-all มาใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบทสถาบันเฉพาะอาจให้ผลตรงข้ามกับที่ตั้งใจ

ข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดของงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นทิศทางที่การศึกษาในอนาคตควรพัฒนาต่อ ประการแรก ข้อมูล WIID มีช่องว่างในกลุ่มประเทศรายได้ต่ำซึ่งเป็นกลุ่มที่ผลเชิงบวกปรากฏชัดที่สุด การศึกษาต่อไปที่สามารถรวบรวมข้อมูลการกระจายรายได้ในระดับครัวเรือนจากแหล่งอื่น เช่น Demographic and Health Surveys หรือฐานข้อมูลระดับประเทศ จะช่วยเพิ่มความแม่นยำของการประมาณการในกลุ่มนี้ได้มาก ประการที่สอง ขนาดตัวอย่างที่เล็กในบางกลุ่มย่อย (9-13 ประเทศ) จำกัดกำลังทางสถิติและความเสถียรของผล การศึกษาที่ขยายช่วงเวลาหรือเพิ่มกลุ่มตัวอย่างจะช่วยยืนยันได้ว่า HighMid Paradox เป็นรูปแบบที่คงทนหรือขึ้นอยู่กับชุดข้อมูลเฉพาะ ประการที่สาม การวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากประเทศเดียวจำกัดความสามารถในการอธิบายว่ากลไก ITB ที่พบในประเทศไทยเป็นลักษณะทั่วไปของกลุ่ม HighMid หรือเป็นเงื่อนไขเฉพาะบริบท

จากข้อจำกัดเหล่านี้ การศึกษาต่อไปควรพัฒนาสามทิศทาง ได้แก่ การทดสอบกรอบ ITB ในกลุ่มประเทศ HighMid ที่มีบริบทสถาบันต่างกันเพื่อตรวจสอบ Generalizability ของ HighMid Paradox การพัฒนาตัวชี้วัด de facto enforcement ที่ละเอียดกว่า

Competition Law Index เช่น จำนวนคดีที่ดำเนินการสำเร็จ อัตราการปฏิบัติตามคำสั่ง หรือตัวชี้วัดผลลัพธ์ตลาด และการขยายตัวแปรตามไปสู่ตัวชี้วัดความยากจนโดยตรง เช่น headcount ratio และ poverty gap index ซึ่งจะสะท้อนผลกระทบต่อกลุ่มคนยากจนได้แม่นยำกว่าสัดส่วนรายได้กลุ่ม quintile

เอกสารอ้างอิง

- กนกนัย ถาวรพานิช. (2560). การปฏิรูปกฎหมายแข่งขันทางการค้า: ความหวังใหม่ของสังคมไทย. The101.world.
<https://www.the101.world/on-new-competition-law/>
- ฉัตร คำแสง. (2566). การแก้ไขกฎหมายแข่งขันทางการค้าเพื่อส่งเสริม inclusive growth. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์ และ สุณิพร ทวรรณกุล. (2549). การผูกขาดทางธุรกิจกับการเมือง. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2557). การผูกขาดกับความเหลื่อมล้ำในภาคธุรกิจ. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เดือนเด่น นิคมบริรักษ์. (2558). การปฏิรูปเพื่อลดการผูกขาดและส่งเสริมการแข่งขันในเศรษฐกิจไทย. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- เอกรัฐ ยิ้มเจริญ. (2561). ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับโครงสร้าง บทบาทและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการแข่งขันทางการค้าตามพระราชบัญญัติแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2560 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศรีปทุม]. dspace SPU.
<https://dspace.spu.ac.th/items/cc330b08-db81-4a82-9067-d55a3ee93e57>
- Andrews, M., Pritchett, L., & Woolcock, M. (2017). *Building state capability: Evidence, analysis, action*. Oxford University Press.
- Bradford, A., Chilton, A., Megaw, C., & Sokol, D. D. (2019). Competition law gone global: Introducing the Comparative Competition Law and Enforcement Datasets. *Journal of Empirical Legal Studies*, 16(2), 411-443. <https://doi.org/10.1111/jels.12215>
- Callaway, B., & Sant'Anna, P. H. C. (2021). Difference-in-differences with multiple time periods. *Journal of Econometrics*, 225(2), 200-230. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2020.12.001>
- Culpepper, P. D. (2011). *Quiet politics and business power: Corporate control in Europe and Japan*. Cambridge University Press.
- de Chaisemartin, C., & D'Haultfoeulle, X. (2020). Two-Way Fixed Effects Estimators with Heterogeneous Treatment Effects. *The American Economic Review*, 110(9), 2964–2996. <https://doi.org/10.1257/aer.20181169>
- Ennis, S. F., Gonzaga, P., & Pike, C. (2019). Inequality: A hidden cost of market power. *Oxford Review of Economic Policy*, 35(3), 518-549. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grz017>
- Fox, E. M., & Bakhoun, M. (2019). *Making markets work for Africa: Markets, development, and competition law in Sub-Saharan Africa*. Oxford University Press.
- Goodman-Bacon, A. (2021). Difference-in-differences with variation in treatment timing. *Journal of Econometrics*, 225(2), 254-277. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2021.03.014>
- Mahoney, J., & Thelen, K. (2010). A theory of gradual institutional change. In J. Mahoney & K. Thelen (Eds.), *Explaining institutional change: Ambiguity, agency, and power* (pp. 1-37). Cambridge University Press.
- OECD. (2025). *OECD peer reviews of competition law and policy: Thailand*. OECD Publishing.
<https://doi.org/10.1787/377b42f9-en>
- Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.
- Pasuk, P., & Baker, C. (2002). *Thailand: Economy and politics* (2nd ed.). Oxford University Press.
- Posner, R. A. (1974). Theories of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 5(2), 335–358. <https://doi.org/10.2307/3003113>
- Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3–21. <https://doi.org/10.2307/3003160>
- Williamson, O. E. (2000). The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. *Journal of Economic Literature*, 38(3), 595–613. <https://doi.org/10.1257/jel.38.3.595>